

## A MŰSZAKI FORDÍTÁSÜGY PROBLEMATIKÁJA

A felszabadulás előtti Magyarországon a mai értelemben vett műszaki fordítások száma rendkívül alacsony volt, és a tervszerű állami irányítás hiányában az akkori problémákról még hézagos képet sem tudunk alkotni. A felszabadulás utáni években, elsősorban a nagyipar államosítása utáni időkben a műszaki fordítások iránti igény ugrásszerűen megnőtt. A szocialista tulajdonba került gyárak korszerűsítése, a műszaki fejlesztés feladatai, és nem utolsósorban a Szovjetunióból érkező nagyszámú műszaki dokumentáció egyre több fordítást és fordítót igényelt.

Magyarországon viszonylag korán - a felszabadulás után 3-4 évvel - megtörténtek az első kísérletek a műszaki irodalmi dokumentáció kérdéseinek, és ennek sorában a fordításügy kérdéseinek rendezésére is. E rendezési kísérletek sorában kiemelkedő helyet foglal el a fordítások kötelező bejelentését szabályozó kormányrendelet, amely több-kevesebb módosítással 1949. óta érvényben van, és jelentős anyagi megtakarítással járt a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése révén.

Meg kell azonban állapítanunk, és ezt az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság megbízásából készült - a szakfordításügy helyzetével és jövőjével foglalkozó - tanulmány is megállapítja, hogy ezen a bejelentési rendeleten kívül az ugrásszerűen megnövekedett és azóta is növekvő fordítási igények kielégítése érdekében nem tettünk eleget. A fordítások abszolút száma, de különbséggel azok volumene 1948. óta állandó jelleggel növekszik. Ezt a tényt többek között hazánk állandóan fejlődő nemzetközi kapcsolatai, a KGST keretében folyó együttműködés, a műszaki irodalmi dokumentáció kifejlődése és még más tényezők okozták. A probléma magva abban rejlik, hogy a volumenben többszörösére növekedett szakfordítási igényhez képest, a rendelkezésre álló szakfordítók száma nem növekedett, sőt az elmúlt évek során még abszolút számban is csökkent, ezen belül pedig a fordítói gárda elöregedett.

Mielőtt azonban - az említett tanulmány alapján - a probléma elemzését megkezdenénk, szükségesnek tartjuk a fordítások különböző kategóriáinak definiálását. E cikkben - és az OMFB tanulmányban - kizárólagosan a szakmai és ezen belül elsősorban a műszaki fordításügy problémájával foglalkozunk. Ezek a fordítások nem azonosak az un. irodalmi jellegű fordításokkal. Az irodalmi fordítások általában nem jelentik az idegen nyelvű /eredeti/ irodalmi műnek a for-

ditott nyelvre való szó szerinti átültetését, - ez bizonyosan az olvasmányosság, olvashatóság rovására menne. Sokkal nagyobb szükség van arra, hogy az eredeti mű szellemét, hangulatát tükrözze. Ebben az értelemben mondjuk azt, hogy az irodalmi fordítás műfordítás, szellemi alkotás.

Az irodalmi fordítással ellentétben a szakmai fordítástól szükségképpen megkivánjuk, hogy az az eredeti műnek a lehető legpontosabb tartalmi tükrözését adja. Bizonyos esetekben - s ez főleg a műszaki fordítások esetében helytálló - a lehető legszabatosabb fordítást követeljük meg. E feltétel nemcsak az adott szövegben lévő szám adatok, paraméterek, műveleti utasítások stb. tekintetében kötelező, hanem az általános szövegűsége is vonatkozik. A műszaki fordításhoz éppen ezért nem csupán a két nyelv /irodalmi/ szókincsének ismerete szükséges, hanem ezenkívül a fordítás tárgyának megfelelő szakágazatban vagy tudományágban használatos terminológiát kell lehetőleg maradéktalanul ismerni, bizonyos esetekben pedig a kifogástalan fordítás elkészítéséhez a tudományág tényleges magas foku ismerete is szükséges.

Az irodalmi fordítás esetében a fordítás során felmerülő nehézségek inkább művészi jellegűek, hiszen hangulatok érzékeltetéséről, stilisztikus árnyalatok tökéletes visszaadásáról stb. van szó, ugyanakkor viszont a műszaki fordításokban szükségképpen ragaszkodni kell az eredeti mű minden egyes szakkifejezéséhez /pl. szinonimák helyettesítése a "változatosság érdekében" katasztrofális következményekkel járó műszaki fordítást eredményezhetne/, biztosítani kell a feltétlen szövegűsége és szavatolni kell a szöveg feltétlen egyértelmű érthetőségét /pl. gépkezelési utasítás/. Amíg tehát a műfordítónál inkább költői vénát, fölényes stilisztikai tudást stb. kívánunk meg, addig a szakfordítótól azt kívánjuk meg, hogy a két nyelv /az eredeti nyelv és a fordítás nyelve/ kiváló ismeretén kívül a fordítás szakterületének terminológiáját és lehetőleg minél több szakmai összefüggését ismerje. A fentiek figyelembevételével nagyjából azt mondhatjuk, hogy az irodalmi és szakmai fordítók egyetlen közös vonása a fordítás ténye, tehát az egyik nyelvről a másik nyelvre történő információátvitel. Ezenkívül azonban akár módszertani, akár minőségi követelmények szempontjából a kétféle fordítás egyszerűen nem hasonlítható össze. Anélkül, hogy a műfordítások fontosságát, kulturális jelentőségét egy cseppet is kisebbíteni kívánnók, meg kell állapítani, hogy a szakmai fordítások a maguk területén, t.i. a tudományos-műszaki-gazdasági információ területén, az előbbiekkal legalább hasonló fontosságú feladatkört töltenek be; műszaki fejlesztési és általános népgazdasági jelentőségük aligha vonható kétségbe, és aligha értékelhető leikicsinylőleg.

A szakmai fordítások többféle "műfajba" sorolhatók. Nagyjából a fordítás felhasználásának célja határozza meg a fordítás jellegét is.

a/ A legkezdetlegesebb "műfaj" a szakmai fordítások terén az un. nyersfordítás. E gyorsan készült és rendszerint csak ideiglenes használatra szánt fordítás célja az idegen nyelvű szöveg értelmének olyan mértékű visszaadása, hogy ezt az adott tárgykörben járatos szakember megérthesse. E fordítástól /nyers fordítástól/ tehát elsősorban a gondolathűséget kívánjuk meg a engedelményeket lehet tenni mind a szabatos szaknyelv, mind pedig a gördülékeny stílus terén.

b/ Az értelmező fordítás már nemcsak az adott tárgykörben jártas szakember számára, hanem az alapismeretekkel rendelkező szakképzett olvasók szélesebb köre számára készül. Itt feltétlenül meg kell kívánni a gondolathűségen kívül a szaknyelv szabatos és következetes használatát, mert hiszen ezt a fordítást esetleg olyanok is olvashatják, akik éppen e fordításon keresztül kívánnak a tárggyal alaposabban megismerkedni. Ilyen esetben tehát a fordítónak nem csupán nyelvi, hanem szakmai ismeretre is van szüksége, és az ilyen fordítás feltétlenül lektorálandó is, hogy a gondolathűségen kívül a szakmai helyességet, következetességet és teljességet biztosítani lehessen.

c/ Végül ide kell sorolni az un. nyomdakész fordításokat is, amelyek nemcsak a szakemberek kisebb-nagyobb körének, hanem a nagy nyilvánosságnak készülnek, és ezért az előbbieken felsorolt követelményeken kívül a stílus gondossága is feltétlenül fontos. A fordítónak ezuttal az eredeti szöveg szerzőjének gondolatait úgy kell visszaadnia, ahogy azt egy magyar szerző tenné.

Ebben az esetben a fordítótól még a helyes, szabatos és szakszerű, magyaros stílust is meg kell kívánni. Az ilyen szövegeket egyébként mindenkor egy vagy több lektorral felülvizsgáltatják, hiszen a szövegek sokszorosítással vagy nyomdatechnikai eljárással kerülnek kiadásra.

A szakmai fordítások elsődleges forrása a szakirodalom, tehát a könyvek, folyóiratok, kutatási jelentések és egyéb kiadványok.

Az ezekből készült szakfordítások jelentős része konkrét műszaki feladathoz kapcsolódik, egy-egy műszaki fejlesztési feladat összes irodalmi forrásait tárja fel és teszi magyar nyelven hozzáférhetővé. A szakfordítások tulnyomó része a folyóiratokból készül. Műszaki fejlesztési szempontból ezeknek a fordításoknak a jelentősége a legnagyobb, mert hiszen az újabb fejlesztési eredményeket, kutatási jelentések kivonatait, műszaki tulajdonságokat /új gyártmányok, tökéletesített szerkezeti megoldások stb./ elsősorban a szakfolyóiratokban közlik. A könyvfordítások műszaki fejlesztési szempontból másodlagos jelentőségűek, minthogy a könyvek tulnyomó része - már a megjelenéshez szükséges jóval hosszabb átfutási idő miatt is - sokkal inkább megállapodott, kikristályosodott ismereteket közöl, és éppen ezért kevésbé ragaszkodik az abszolút újdonság fogalmához. Nem vitás azonban, hogy pl. egyes könyvrészletek - különösen számunkra új fejlesztési területek megnyitásakor - műszaki fejlesztési szempontból is primer szükségleteket elégíthetnek ki.

Igen jelentősnek mondható a különféle vállalati irodalom alapján készült fordítások mennyisége. E fordítások egy része a hazánkba behozott külföldi gépek, készülékek, műszerek stb. kezelési utasításait adja, és így a műszerek, gépek stb. üzemszerű működtetéséhez és karbantartásához elengedhetetlenül szükséges ismeretek forrása. Az e tárgykörbe eső fordítások kisebb hányada új gyártmányok ismertetése /gyári katalógusok/, amelyek egyrészt egyes fejlesztési feladatoknál forrásmunkaként használhatók fel, másrészt pedig későbbi import-megrendelések alapjait képezhetik. A vállalati irodalomhoz jelentős mennyiségű kutatási, ill. fejlesztési eredmény is sorolható,

bár ez jellegénél fogva inkább a szakfolyóiratcikkek állományába tartozik.

Viszonylag ritkábban fordítanak le teljes kutatási jelentéseket, részben ezeknek szigorúan specializált monografikus jellege miatt is. Ugyanez mondható el számos más, szűk körűen specializált dokumentumról is.

Az előbbieken felsorolt különféle forrásmunkák fordításai teszik ki a műszaki tárgykörű közcélú szakmai fordítások tulnyomó részét.

A fordítások jelentőségének értékelése során kell rámutatni arra, hogy az utóbbi néhány év folyamán örvendetes módon javult a valóban közcélú, tehát műszaki fejlesztés szempontjából pozitívan hasznosítható fordítások aránya. A vállalatok és intézmények egyre inkább azt az anyagot fordíttatják le, ami új és amire valóban szükségük van. Ezt a fajta előválasztást, szelekciót fokozott módon kell érvényesíteni a jövőben is, minthogy a felesleges fordítások a fordítói kapacitás jelentős részét meddő módon kötik le.

Országunk fokozódó aktivitással vesz részt a különféle nemzetközi szervezetek munkájában. E nemzetközi szervezetek tevékenysége önmagában véve is növekvő mértékben tolódik át a műszaki-gazdasági területre. A nemzetközi szervezetek /ENSZ, Meteorológiai Világszövetség, Nemzetközi Távközlési Unió, Nemzetközi Mezőgazdasági Szervezet, UNESCO, Egészségügyi Világszervezet stb./ munkájában való részvétel eleve jelentős mennyiségű, kétirányú /magyarról, ill. magyarra való/ fordítási tevékenységet igényel. Annak ellenére, hogy az ezzel kapcsolatos okmányyszerű levelezést a különféle főhatóságok és társadalmi csúcsszervek /főleg státuszos/ fordítói végzik el, a fordítandó szakanyag egyre növekvő volumen, részben a különleges szakmai igény miatt.

Ugyanez mondható el a különféle nemzetközi szövetségekről, ill. egyesületekről és az általuk rendezett konferenciákról, szimpóziумokról, kollokviumokról, kongresszusokról vonatkozásában is. 1957. óta a magyar szakemberek állandóan fokozódó számban és aktivitással vesznek részt e szervezetek munkájában, egyre több előadást tartanak és egyre több szakmai dokumentációs anyagot hoznak haza a fenti nemzetközi rendezvényekről. Az utóbbi anyagok műszaki fejlesztési szempontból rendkívül értékesnek bizonyultak, hiszen az ilyen konferenciákon elhangzottak általában a tudományos elméleti és alkalmazott kutatás legújabb, legaktuálisabb eredményeit foglalják össze. Ugyanebbe a csoportba sorolhatjuk még a különféle külföldi kiállításokon, vásárokon, mintavásárokon stb. résztvevő magyar szakemberek jelentéseihez mellékelte bőséges prospektus- és egyéb anyagot, amely igen gyakran műszaki fejlesztési szempontból értékes dokumentum lévén, fordítása ugyancsak elsődlegesen fontos. A külkereskedelem által behozott új gépek, műszerek, készülékek, berendezések leírásainak fordítása, külföldi dokumentációk hasznosítása ugyancsak népgazdaságilag fontos feladat, a többi között az idevonatkozó gépkönyvek és leírások, utasítások fordítása elengedhetetlenül fontos /törvényes előírás/.

Országunk a szocialista táboron belül kialakult magasabb rendű nemzetközi munkamegosztásban, a KGST szervezetében ugyancsak tevékenyen vesz részt. Ez a részvétel ismét növekvő terhelést jelent a fordítók vonalán. Ez közvetlenül elsősorban az orosz és kisebb mértékben a német nyelvű fordítások terén nyilvánul meg, ugyanakkor azonban a vonatkozó tárgyalásokon résztvevő magyar szakembereink jelentős mennyiségű cseh, szlovák, lengyel, román stb. nyelvű anyaggal is térnek haza, amelyek fordítására annál is inkább szükség van, minthogy a szóbanforgó nyelveket nálunk - műszakilag elfogadható szinten - igen kevesen ismerik.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a szakfordítások ügye egyrészt a hazai műszaki fejlesztési munkában, másrészt a nemzetközi műszaki-tudományos életben és a nemzetközi gazdasági életben való részvételünk szempontjából rendkívül nagy jelentőségű.

Akár a hatásos műszaki fejlesztés, akár pedig a nemzetközi életben való részvétel javarészt meg sem valósítható a szakfordítói szolgáltatások igénybevétele nélkül.

Jelenleg hazánkban megrendelésre végzett, kereskedelmi jellegű bérfordítással budapesti telephelyű vállalatok és intézmények foglalkoznak. Ezeket vagy eleve erre a célra hozták létre, vagy különféle dokumentációs intézmények és könyvtárak fordítási részlegei. Az említett intézmények sorában a legfontosabbak a következők:

- OMKDK      felügyeleti hatósága az OMFB
- OFFI      /Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda/, felügyeleti szerve az Igazságügyminisztérium;
- KGM MTTI   /Korábban MÜFI, majd MTPI, a KGM Műszaki Tájékoztató és Tudományos Intézete/, felügyeleti szerve a Kohó- és Gépipari Minisztérium;
- NIMDOK    /Nehézipari Minisztérium Műszaki Dokumentációs és Fordító Irodája/, felügyeleti szerve a Nehézipari Minisztérium;
- ÉDOK      /Építésügyi Minisztérium Dokumentációs Vállalata/, felügyeleti hatósága az Építésügyi Minisztérium;
- OMKG      /Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ/, felügyeleti szerve a Pöldművelésügyi Minisztérium.

Pentiekén kívül egyetemek, különféle főhatóságok kutatóintézeteinek és dokumentációs vállalatainak égisze alatt is készülnek fordítások, a többi között az MTA különféle szerveinél /pl. Állami- és Jogtudományi Intézet, Akadémiai Könyvtár stb./

Az egyes nagyobb iparvállalatok is szerveztek fordító irodákat, a többi között a Csepel Vas- és Fémművek, a Ganz MÁVAG gyár, a Beloiannisz Híradástechnikai Gyár stb.. Ugyancsak fordító csoportok működnek a nagyobb kutatóintézetekben és csaknem valamennyi külkereskedelmi vállalatnál. Ezekon kívül számos vállalat rendelkezik egy-egy fordítóval, és eléggé elterjedt a kombinált könyvtáros-dokumentátor-fordító, aki munkaidejének bizonyos hányadát fordítások ké-

szítésével tölti. Nagyjából azonban mind a vállalati fordító csoportokra vagy fordító irodákra helytálló az a megállapítás, hogy fordítási kapacitásuk jóval kevesebb, mint amennyi fordításra tényleges szükségük van. Következésképpen fordítandó anyaguk jelentős hányadát kénytelenek a fent felsorolt különböző országos, ill. főhatósági fordító szervezeteknek bért munkaként kiadni.

Egyes országos főhatóságok, pl. a Központi Statisztikai Hivatal, az Országos Tervhivatal és vállalatok, intézetek stb. ugyancsak készíttetnek fordításokat - részben a központi fordító szervek közvetítése nélkül, közvetlenül magánszemélyekkel is. Vannak ezenkívül ipar-engedéllyel rendelkező magán fordító és leíró irodák, amelyek azonban inkább nem szakmai jellegű, hanem általános fordítások lebonyolításával foglalkoznak.

A Magyarországon évente készülő fordítások mennyiségét e pillanatban nem lehet pontosan felbecsülni. Ennek oka elsősorban az a tény, hogy csupán a fordítások kisebb hányadát kell bejelenteni az OMKDK fordításnyilvántartási osztályánál, és onnan előzetes fordítási engedélyt kérni, míg a fordítások jelentős részét - a többi között az összes idegen nyelvre készülő fordításokat - előzetes, ill. bármiféle bejelentés nélkül készíttetik a készítők.

Az előbbieken felsorolt fordító szervek közül némelyik, elsősorban az OMKDK és OMKG kizárólag külső fordítókat foglalkoztatnak. A többi fordító szervek gyakorlatilag "vegyes" gazdálkodást folytatnak, amennyiben csekély létszámú főállású állománybeli /státuszos/ fordítói törzsgárdájuk van, amellyel elsősorban a bizalmas jellegű anyagot fordíttatják, de emellett fordításaik túlnyomó részét külső munkatársaknak adják ki. Anélkül, hogy teljes felmérést végezhetünk volna, a különböző szervek szakértőinek egybehangzó véleménye alapján megállapítható: a fent felsorolt fordító szervek külfordító állománya ugyyszólván azonos, vagyis nagyjából ugyanazok a külső fordítók végzik a munkák túlnyomó részét a különféle fordító szervek részére és megbízásából. Kivétel csupán az OMKG, amelynek fordítói állománya - részben a fordítások speciális szakmai jellegéből kifolyólag is - eltér a többi fordító szerveknél foglalkoztatottaktól. Jelentős számú fordító van azonban, aki - az OMKG-t is beleértve - az előbbieken felsorolt központi fordító szervek közül többnek, esetleg valamennyinek "bedolgozó" külső munkatársa. /Ez a tény a fordítók össz-létszámával kapcsolatos esetleges felmérés vonalán szükségessé teszi, hogy az adatszolgáltatásból szerzett adatokat a többszörös azonosság miatt megfelelő módon redukáljuk. /Nagyjából megállapítható, hogy a mai hazai fordítások 80-90 %-át ugyanis a 800-1000 főnyi fordítói állomány készíti el, s csupán a fennmaradó 10-20 %-nyi fordításból részesül a különféle fordító szervezetnél nyilvántartott további mintegy 2000 fordító, ill. fordító-jelölt. Azt is meg kell jegyezni, hogy ez - sajnos - nem jelent különösebb rejtett tartalékot, mert a fordító intézmények tapasztalatai szerint a "törzsgárda" mellett fennmaradó kb. 2000 főre tehető tartalék részben csupán rendkívül szűken elhatárolt tárgykörökben, vagy egyes egzotikus nyelvekre, ill. nyelvekről használható fel, részben pedig nem rendelkezik azokkal a nyelvi és szakmai képzettségekkel, amelyek használható szakfordítások készítésére képesítenék őket, ugyanakkor pe-

dig túl van már a "fejlődésképes" korhatáron. Az utóbbi megállapítás azért különösen fontos, mert a hazai fordítói állomány súlyos mértékben kiöregedett, és ez a kiöregedési folyamat állandóan tovább tart. Az átlagos fordítói életkor 1955-ben kb. 53-55 évre volt tehető. Azóta - az utánpótlás csaknem teljes elmaradása miatt - az átlagos fordítói életkor 60 évre, ill. e fölé növekedett, és egyelőre semmiféle olyan tendencia nem észlelhető, amely a szakma "megfiatalodásáról" tanuskodna. Ezzel szemben a szakmai fordítók előregeése lassanként rendkívül súlyos, aggasztó méreteket ölt.

A szakmai fordításokat végzőknek legalább 80-85 %-a van állandó munkaviszonyban. A fordítói állománynak csupán egy viszonylag kis része dolgozik azonban főállásban is fordítók részére rendszeresített munkahelyen. Nagyobbik részük kizárólag mellékfoglalkozásként készít szakmai fordításokat.

Az OMKDK és OMKG fordítói állományában az állandó munkaviszonyban nem lévő fordítók száma kb. az összlétszám 10 %-ára tehető. A két intézmény fordítói létszámát és a már előbb említett kettősséget figyelembe véve, kb. 100-120 fő a nem állandó munkaviszonyban lévő főfoglalkozású fordító. Ezek közül azonban csupán egyharmadafele számíthat állandó foglalkoztatásra. Az OFFI esetében a nyilvántartott státuszban nem lévő külfordítók száma látszólag nagyobb, valójában azonban ez sem több, mint 150-200 fő, amelynek a fele kb. azonos az OMKDK és az OMKG említett fordítói állományával, másik fele pedig nem azonos, és elsősorban magyarról idegen nyelvre készít szakfordításokat. Meg kell állapítani azt is, hogy a státuszos fordítói állásban nem lévő fordítók között kiváló szaktudású szakemberek találhatók, akik elsősorban állandó foglalkoztatottságuk miatt nem vállaltak fordítói vagy egyéb főállást.

A jelenleg készülő fordítások minősége rendkívül széles határok között változik, a minőség szórása igen nagy. Egyes intézmények így pl. az OMKG, ÉDOK, OMKDK igyekeznek már a fordítás kiadásakor az átadott tárgykör szerint legmegfelelőbbnek tartott szakmai és nyelvi tudású fordítót a munkával megbízni, és ezáltal a selejtet megelőzni. Az ipari tárcák nagy fordítói intézményei, mint pl. a KGM MTI és a NIMDOK ugyancsak minden fordítást ellenőriztetnek. Le kell itt szögezni azt, hogy az 1961. évi rendeleteknek azon kikötését, amely a lektori ellenőrzést a megrendeléstől tett függővé - a gyakorlatban úgy alkalmazzák, hogy a kötelező lektorálást megszüntették. Ez a fordítások minőségének javulásához nem járult hozzá, ellenkezőleg: a fordítói munkamórál csökkenését eredményezte az ellenőrzés megszüntetése miatt. Ennek hátrányai jelenleg valamennyi fordító intézmény munkájánál szembe tűnnek, s ezen szűrőpróbaszerű ellenőrzésekkel nem lehet segíteni.

Mindenesetre a fordítások minősége elvileg háromféle módon javítható: a fordítók nyelvi tudásának fejlesztésével, a megfelelő ösztönző bérrendszerrel és a fordítások rendszeres szakmai ellenőrzésével, lektorálásával.

Az előbb említett háromféle intézkedés közül a fordítók nyelvtudásának fejlesztésével kapcsolatosan semmiféle intézkedés nem tör-

tént. Az ösztönző bérrendszer helyett leszállították a díjakat, ill. felemelték a normákat, ezenkívül pedig a fordítások rendszeres szakmai ellenőrzését kizárólagosan a megrendelő kényére-kedvére bízták. /Az utóbbi alól maradéktalanul csak az OMKG kivétel, míg a többi fordító intézmény csupán szűrőpróbaszerűen ellenőriz./

Általában a fordítók szakmai vagy nyelvi továbbképzését teljesen elhanyagolták. Néhány elszigetelt kísérlettől eltekintve nincs is lehetőség arra, hogy akár a belső, akár a külső szakfordító megfelelőképpen fokozhassa, növelhesse tudását. A belső fordítók normájának megszigorítása, valamint a külső fordítók díjazásának csökkentése a fentiekkel párhuzamosan eleve elejét vette annak, hogy a fordító időt szakítson saját továbbképzésére. Ez a tény a fordítások minőségére rendkívül kedvezőtlenül hatott.

Véleményünk szerint a fordítások vonalán kizárólag a szocialista bérézés alapvető szabályai érvényesülhetnek, amelyek keretében az esetleges módosító /t.i. korlátozó vagy ösztönző/ tényezők között figyelembe kell venni az adott munka népgazdasági fontosságát. Az pedig kétségtelen, hogy a fordítói munka népgazdasági fontossága az elmúlt évtized folyamán lankadatlanul fokozódott. Éppen ezért a fordítások vonalán a minőség fokozására a keretesetek korlátozása nem lehet megfelelő eljárás, hanem csakis - mint az ipari és szellemi termelés minden egyéb vonatkozásában is - a fokozott, gondos, tárgyilagos szakmai ellenőrzés.

A műszaki fordításokkal kapcsolatosan ezt a lektorálással lehet elérni. A 2/1961. /VII.1./ I.M.-Á.H.sz. fordítási árszabás a kötelező lektorálást csak a hiteles fordítások esetében mondja ki. Minden egyéb esetben vagy a megrendelőnek, vagy a megrendelő felettes szervényének kell eldöntenie, hogy lektorált fordításra van-e szüksége, vagy sem. Az OMKDK az említett rendelet megjelenéséig minden fordítást szakmailag ellenőrzött /ezt azért nem nevezték lektorálásnak, mert a nyelvhelyesség szempontjából a lektor csak a kirívó hibákat volt köteles javítani/. Az említett rendelet hatályba lépése óta az OMKDK fordításainak mindössze 12-15 %-át lektorálják, mert csupán néhány megrendelő tesz eleget az OMKDK ilyen irányú javaslatainak. /Érdekes módon legnagyobb vállalatunk értették meg a legjobban az ellenőrzött fordítások szolgáltatásával járó előnyöket./ A lektorálás hiánya többzörösen okoz kárt: egyrészt a fordítói intézmények nem tudják fordítói bázisukat kellőképpen kibővíteni, mert nincs lehetőség arra, hogy az újonnan munkába állított fordítókat huzamosabb ideig szakmailag ellenőrizhessék és terminológiai, stiláris stb. téren nevelhessék, másrészt pedig az a törekvés, hogy lehetőleg pl. a főhatóságok részére készült /lektorálatlan/ fordítások esetében minimálisra csökkenték a selejt /egyébként ellenőrizhetetlen/ lehetőségét, szükségyszerűen néhány kiváló fordító erőteljes tulterheléséhez vezet. De ezenkívül sincs kellő kontrollja a fordító intézménynek a fordítás felett, tehát nem tudja fordítóinak a munkáját folyamatosan, állandóan ellenőrizni. E téren az egyetlen kivétel az OMKG, amely külső fordítókkal dolgozik ugyan, de belső lektor-gárdájával mindent ellenőriztet.

A fordítások szakmai lektorálása mellett - főként az idegen

nyelvre készülő fordításoknál, valamint a nagyobb példányszámban sokszorosításra kerülő, esetleg kinyomtatandó kiadványok esetében - indokolt lehet a nyelvi /stilisztika/ lektorálás is.

Az illetékes főhatóságoknak, elsősorban a műszaki fejlesztésben közvetlenül érdekelteknek, megfelelő rendelkezésekkel kellene a kötelező lektorálást biztosítani.

A fordításügy szorosan kapcsolódik a műszaki fejlesztés elsődleges népgazdasági fontosságú ügyéhez. A műszaki fejlesztés ütemének fokozásával és színvonalának javításával kapcsolatos feladatokhoz, elsősorban a műszaki fejlesztéshez szükséges dokumentációs források feltárása, s az ebből adódó fordítási igények kielégítése terén felmerült problémák kielégítő megoldása a szakmai fordítások ügyének rendezése nélkül nehezen képzelhető el. E helyzet okai között jelentős mértékben szerepel a hazai intézetekben és gyárakban működő mérnökök elégtelen nyelvtudása. Általában még az idősebb mérnökök nyelvtudása sem mondható kielégítőnek, a fiataloké pedig - a kötelező nyelvi érettségik ellenére is - messze marad attól, hogy mérnökeink eredeti nyelven meg is értsék a szakirodalmi forrásokat. Ez nyilván a középiskolai nyelvtanítás problémáival is szorosan összefügg.

Tekintettel arra, hogy egy megfelelő színvonalú fordításokat szolgáltató szakfordító /műszaki fordító/ kiképzése hosszú éveket igényel, csupán többéves program eredménye lehet a kérdés "sürgős" megoldása. A helyzet súlyosságának enyhítéséhez az is szükséges, hogy egyrészt műszaki értelmiségünk megszerezze a szakirodalom eredeti nyelven való megértéséhez elengedő, magasabb színvonalú passzív nyelvtudását. Másrészt azonban megfelelő nyelvi előkészítésben részesült fiatal káderekből szakosított műszaki fordítókat kell képeznünk, mert a fordítási igények csökkenése semmiképpen sem várható.

Hivatásos fordítóképzés jelenleg nincs. Ma már nagyjából egyetértenek a szakemberek abban, hogy helytelen elképzelés alapján szüntették meg 1955-ben az Idegen Nyelvek Főiskoláját. Aligha vitatható, hogy ez a főiskola akkori formájában nem felelt meg a népgazdasági igényeknek. Ezen azonban nem a főiskola megszüntetésével kellett volna segíteni, - mert hiszen ezzel párhuzamosan a vonatkozó népgazdasági szükségletet sem szüntették meg, - hanem egyrészt a főiskola tananyagát kellett volna alkalmas módon átalakítani /többnyelvű képzés/, másrészt pedig a főiskolára beiratkozottakat kellett volna sokkal célszerűbben kiválasztani, úgyhogy nyelvi és szakmai szempontból egyaránt megfelelően képzett fiatal szakkaderek kerüljenek ki a főiskoláról. Ha elismerjük azt, hogy a megfelelő szakmai-nyelvi tudással rendelkező káderek iránti szükséglet a műszaki tájékoztatás és a külkereskedelem vonalán nem csupán változatlanul fennáll, hanem állandóan fokozódik, akkor azt is el kell ismernünk, hogy a főiskola megszüntetése /a gyökeres reform helyett/ - helytelen intézkedés volt.

A mai mérnök-technikus gárda idegen nyelvtudása nagy általánosságban nem mondható kielégítőnek. Elsősorban az idősebb évfázatok ismerik az idegen nyelveket, az utóbbiak sorából is elsősorban a jelentőségéből már sokat veszített német nyelvet. orosz és angol nyelvtu-

dásu mérnökeink száma viszonylag igen csekély. Lényegesen kevesebb, mint amire pl. csupán a külkereskedelem vonalán szükség lenne.

A mérnökök és technikusok idegen nyelvtudásának növelése kettős haszonnal járna. Egyrészt bizonyos mértékig enyhítőleg hatna a fordítások össz volumenére, minthogy jelentős mennyiségű szöveg lefordítása feleslegessé válhatna. Ezzel egyidejűleg el lehetne érni, hogy a ténylegesen lefordított szövegek - tárgykörök szerint - sokkal pontosabban feleljenek meg a tényleges népgazdasági érdekeknek és jobban szolgálják az általános műszaki fejlesztést is.

További /közvetett/ előny lenne az is, hogy a műszakiak egy része hajlandó lenne - mellékmunkaként s esetleg főfoglalkozásként is - közvetlenül részt vállalni a műszaki tájékoztatási, a fordítói és lektori munkában, és ezáltal az e téren mutatkozó káderhiány is enyhülne. Meg kell jegyezni, hogy a tudományos és műszaki tájékoztatás vonalán egyre nagyobb számú mérnökre és technikusra van szükség, akik megfelelő nyelvtudás birtokában egy-egy szűkebb szakterületen a közvetlen dokumentációs munkát, vagy annak irányítását végezhetik.

A fentiek figyelembevételével a műszakiak nyelvtanulásának megvalósítása ma már nem egyszerű társadalmi, hanem fontos termelési feladat. Ahhoz azonban, hogy műszaki értelmiségünk az ezzel kapcsolatos járulékos megterhelést magára vállalja, anyagilag is érdekeltté kell tenni a nyelvtanulásban.

A tudományegyetemek bölcsészeti karára jelenleg csupán annyi jelentkezőt vesznek fel, ahány középiskolai nyelvtanári állás a Művelődésügyi Minisztérium tervében szerepel. Ennek megfelelően az irodalom- és nyelvszakos tanárok elhelyezkedése eleve biztosított, és gyakorlatilag nincs is mód arra, hogy a tanárjelöltek közül bárki fordítói állást vállaljon. A szükséglet ésszerű felmérése után meg lehetne emelni az illetékes karokon a felveendő hallgatók számát. Ezeknek képzéséről kétféle módon kellene gondoskodni.

1. A technikai ismeretek egyre növekvő jelentőségére való tekintettel valamennyi nyelvtanári /nyelv és irodalom/ szakon be kell vezetni a természettudományi jellegű alaptudományok idegen nyelvű oktatását. A számtan, mértan, fizika, kémia és biológia általános iskolai foku idegen nyelvű ismertetése kettős haszonnal járna: egyrészt ezeknek az alaptudományoknak szókincsével alaposabban megismertetné az összes hallgatókat, hiszen ez az anyag magyarul /legalább nagyjából/ ismert fogalomkészletre támaszkodik, másrészt alapul szolgálhatna a további szakosított fordítói továbbképzéshez.

2. A rendes tantervben megállapított tanulmányi idő után 2-4 félév beiktatásával módot kell nyújtani arra, hogy a tanárjelöltek adott területeken szakfordítókká képezhessék tovább magukat. E továbbképző tanfolyamok keretében oktatni kellene a műszaki tudományoknak mindazon részeit, amelyek a különböző iparágak számára közösek /mértekegységek, gépelemek, mérés technikai fogalmak, általános elektronikai ismeretek stb./, és módot kellene nyújtani arra, hogy a hallgatók néhány speciális kollégium közül választva, a népgazdaság műszaki fejlesztési célkitűzéseinek megfelelően speciális szakmai for-

ditói ismereteket szerezzenek. /Elképzelhető, hogy a tanfolyamokon már korábban végzett nyelvtanárok is résztvegyenek./ Természetes, hogy a fordításelméletet és a kapcsolatos lingvisztikai tudományokat is oktatni kellene.

Régóta időszerű kérdés a fordítók központi érdekképviselői kulturális szervének megalakítása. Mintájául nagyjából az Ujságíró Szövetség vagy az Írószövetség szolgálhatna.

Felmerültek olyan vélemények, hogy a fordítók túlnyomó többsége szakszervezeti tag, és így érdekvédelemről a munkahely szerint illetékes szakszervezet amúgy is gondoskodik. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a szakszervezetek egy ilyen speciális réteg - mint amilyen a szakfordítóké - szempontjai iránt csak kevés megértést tanúsítanak, annál is inkább, mert szakszervezetenként legfeljebb néhány tucat, vagy 100-150 fordítóról lehet szó. A szakma egészen speciális. Kulturális, munkaügyi stb. vonatkozásaira való tekintettel tehát a szakszervezetek érdekvédelmi tevékenysége az adott esetben a szakma fejlődését nem biztosítaná. Emiatt láttuk célszerűnek, hogy a Magyar Szakfordítók Egyesületének megalkotására javaslatot tegyünk. Ésszerűnek tartjuk azt, hogy a MM-ot bízzák meg a főfelügyelettel, mert ez a tárca látja el az írók és művészek hasonló jellegű egyesületének főfelügyeletét, és korábban az Ujságíró Szövetség is hatáskörébe tartozott. Az egyesület neve Magyar Szakfordítók Szövetsége lehetne. A megalakítandó szövetség feladatkörét az alábbi pontokban lehetne összefoglalni:

a/ A fordítók társadalmi képviselet, elsősorban kollektív érdekvédelme; a fordítókkal kapcsolatos bérezési /díjazás, pótlék, hiányszakma stb./ kérdések terén szakvélemény adása a munkaügyi és más minisztériumok részére; szakvélemény adása a fordítók és a fordíttatók között felmerülő vitás kérdésekben.

b/ A fordítók szakmai és nyelvi képzése terén kezdeményező javaslatok kidolgozása a Művelődésügyi Minisztérium és esetleg az érdekelt ipari tárcák felé; a MM ezirányú javaslatainak és rendelkezéseinek véleményezése, valamint javaslatok tétele a már korábban meghozott rendelkezések esetleges megváltoztatására.

c/ A fordítók szakmai és nyelvi továbbképzésének megszervezése, tehát előadások vagy előadássorozatok rendezése egy-egy fontosabb tárgykörben, értekezletek, ankétok, vitaestek tartása időszerű szakmai-nyelvi kérdésekben.

d/ A fordításügy szakirodalmának gyűjtése és rendszerezése, valamint az ezzel kapcsolatos könyvtári és dokumentációs szolgálat fenntartása és folyamatos ellátása.

e/ Országos fordítói nyilvántartás felállítása és vezetése /szakmák szerint/; ennek alapján az egyes fordíttatók szervek káderezükségletének ellátására javaslattevés, továbbá egyes nagyobb fordításokkal /könyvek stb./ kapcsolatosan a kiadók és más fordíttatók részére javaslattevés.

f/ Műszaki terminológiai szakbizottság létesítése és ennek kapcsán állandó terminológiai tanácsadó szolgálat létrehozása /ezzel kapcsolatosan a szövetség működjék együtt a Nyelvtudományi Intézet-tel/.

g/ Szógyűjtemények, értelmező szótárak, szakágazatok szerinti összeállítása és kiadása, ill. könyvkiadókhoz kiadás végett való továbbítása. Könyvkiadók hasonló jellegű kiadványainak véleményezése, az ilyen jellegű kiadványok szerkesztésében való közreműködés.

h/ Kapcsolat létesítése a Nemzetközi Fordító Szövetséggel /FIT/, részvétel a nemzetközi fordítói tapasztalatcserében, együttműködés megszervezése általában a külföldi országokban és különösen a szocialista országokban működő egyes fordítói szakmai rokonszervezetekkel. Külföldi tanulmányutak és cserelátogatások megszervezése.

1/ A fordítói szakmával kapcsolatos etikai kérdések rendezése /titoktartás, népgazdasági érdek figyelembe vétele stb./

j/ A korábban e tanulmányban többször felmerült probléma szellemében ugyanide kellene csatolni - külön szakosztályként, megfelelő speciális ügyrenddel - a tolmácsokat, annál is inkább, mert hiszen a problémák terminológiai és nyelvi továbbképzési vonalon jelentős mértékben közösek.

Ily módon volna elérhető, hogy a Magyar Szakfordítók Szövetsége a műszaki és tudományos fordításokkal kapcsolatos egész területet átfogja, és így a szakfordítók legfelsőbb társadalmi szerveként mindazokkal a kérdésekkel foglalkozzék, amelyek rendezése elsősorban nem főhatósági vagy vállalati feladat.

Amennyiben a Nemzetközi Fordító Szövetségben /FIT/ az 1963.évi dubrovnikai kongresszuson kilátásba helyezett reformok megvalósulnak /vagyis e szövetség is megfelelő sullyal foglalkozik majd a műszaki fordítók és fordítások problémájával/, akkor a Magyar Szakfordítók Szövetsége a FIT-be is léphetne, helyesebben - jugoszláv mintára - az Írószövetség műfordítói szakosztályával egy külön nemzeti koordinációs bizottságot hozhatnak létre, és így gondoskodhatnak az árnys és megfelelő képviselétről.

A Magyar Szakfordítók Szövetségének megszervezésével kapcsolatban - a főfelügyeletet vállaló miniszter elvi hozzájárulásának birtokában - egy kellő társadalmi tekintélyű előkészítő bizottságot kellene létrehozni, amely az alapszabály tervezet kidolgozásával, a tagfelvétel szabályozásával, az anyagi kérdések tisztázásával stb. kapcsolatban a szükséges munkát elvégezné, és az ily módon elkészült javaslatokat egyrészt a főhatóság elé, másrészt a leendő tagság elé bocsátja megvitatásra.

A műszaki fordításügy előzőkben vázolt főbb problémáinak megoldásától és egyéb feltételek biztosításától függ, hogy a jövőben gyorsabban, jobb minőségben készüljenek a műszaki fordítások.

Problems of Technical Translation

Before the liberation the number of translations was rather small in Hungary. This has entirely changed after the liberation and it gained more and more importance after the nationalization of industry, because of giving more importance to technical development, and later it was increased by the international connections of the country.

The number of translators did not keep step with the demands, the number and quality of translations, i.e. the absolute number of translators have decreased and the age of them has increased, so we can find that their average age is over 60. The OMPB /Hungarian State Office for Technical Development/ has completed a study of problems in the field of engineering translation with a specialized subcommittee.

This article reviews the most important problems of technical translation through this study, analyses the language and special knowledge of translators, the different problems of financial and moral encouragement as an aid to clear up problems. It deals with the training and extension training of translators, the setting up of the society of technical translators and how to join them with the work of international societies.

.0.

Über die Problematik des Übersetzungswesens der technischen Literatur

Der Umfang der technischen Übersetzungen war in Ungarn vor der Befreiung des Landes verhältnismässig klein. Eine grundsätzliche Änderung fand statt nach der Befreiung, besonders nach der Verstaatlichung der Industrie, wann die Aufgaben der technischen Entwicklung in den Vordergrund gestellt wurden. Später die zunehmenden internationalen Verbindungen Ungarns waren von Einfluss auf das Übersetzungswesen.

Die den Übersetzungen gegenüber gestellten gewachsenen Ansprüche, die Zunahme der Anzahl und des Umfanges der Übersetzungen ging aber nicht mit der Zunahme der Anzahl der Übersetzer einher, diese verminderte sich sogar im absolutem Mass und das durchschnittliche Lebensalter der Übersetzer stieg bis 60 Jahren zur Zeit. Der Regierungsrat für technische Entwicklung hat die Problematik des Fachübersetzungswesens durch einen Sonderausschuss in einem Studium bearbeiten lassen. Der Artikel erörtert auf Grund dieses Studiums die Fachübersetzungen betreffenden wichtigen Probleme von den fachlichen und sprachlichen Fragen der Übersetzer an über die finanzielle und moralische Anspornung bis auf verschiedene Massnahmen, die die Ordnung des Fachübersetzungswesens fördern könnten. Besondere Beachtung erhält das Problem der Ausbildung und Fortbildung der Fachübersetzer, die Gründung des Verbandes der Ungarischen Fachübersetzer und die Einschaltung der Übersetzer in die Arbeit der Internationalen Organisationen.

..0..

### Проблематика дела технического перевода

В Венгрии до освобождения страны, число изготавливаемых технических переводов было сравнительно незначительным. После освобождения положение в корне изменилось, особенно после того, что была проведена национализация промышленности, ввиду выдвижения на первый план задач по развитию техники, а затем ввиду расширяющихся международных связей Венгрии.

Возросшие требования в отношении переводов, постоянный рост числа и объема переводов не повлекли за собой, однако, соответствующего прироста числа переводчиков, более того, абсолютное число качественных технических переводчиков уменьшилось, а возраст имеющих в распоряжении переводчиков все повышался, так что в настоящее время средний возраст переводчиков предположительно превысил уже и 60 лет. Государственный комитет по развитию техники поручил тематической экспертной комиссии обработать проблематику дела технического перевода в рамках исследования. Настоящая статья, на основании этого исследования знакомит с насущными проблемами связанными с переводческим делом, включая вопросы технической подготовленности и знание языков переводчиками, вопросы материального и морального поощрения и разные прочие вопросы могущие иметь влияние на упорядочение дела технического перевода. Отдельно обсуждается вопрос о подготовке и повышении квалификации технических переводчиков, основания Объединения венгерских технических переводчиков, и о включении переводчиков в работу международных организаций.

...8...